

Hva er valg?

Valg kan defineres som en institusjonalisert prosedyre for utvelgning av ledere, foretatt av noen eller alle anerkjente medlemmer av en organisasjon eller gruppe. Politiske valg avholdes på ulike geografiske nivåer; både nasjonalt, regionalt og lokalt, og kjennetegnes ved at de er strengt lovregulert. Det gjelder både hvem som kan avgi stemme, hvem som kan velges, hvordan avstemningen foregår, hvordan valgkretsene er inndelt, hvor mange representanter som velges og hvordan fordelingen av representanter skjer i forhold til de avgitte stemmer.

Tidligere var flertallsvalg utbredt, men nå har alle de nordiske land forholdstallsvalg. Frie, rettfærdige og hemmelige valg er en nødvendig forutsetning for et demokratisk politisk system, men det er ikke en tilstrekkelig forutsetning. Vi har flere eksempler på at ikke-demokratiske regimer avholder valg. Hensikten med valg i slike tilfeller er at man ønsker å "låne" legitimitet for å styrke sitt omdømme både i egen befolkning og i den internasjonale opinion. Dette illustrerer den store betydning demokratiske valg har for borgernes oppslutning om politiske ledere og tiltro til det politiske systemet.

Demokratiske valg begrunnes med at de som berøres av myndighetenes beslutninger har rett til selv å velge de ledere som skal representere dem. I dette ligger det en viktig kontrollfunksjon ved at man kan la være å gjenvælge representanter som ikke har tjent ens interesser og behov godt nok. Et representativt demokrati bygger på folkesuvereniteten ved at folket avgir en del av sin selvbestemmelse til valgte ledere for en avgrenset tidsperiode. Prinsippet om "én mann - én stemme" regnes som grunnleggende, mens tilleggskravet om "én verdi" ikke alltid realiseres i samme grad. Dette kan bl.a. skje ved at fordelingen av mandater ikke er proporsjonal med befolkningstallet i valgkretsene.

I demokratiets tidlige faser var stemmeretten sterkt begrenset. Det var stort sett de øvre sosiale klasser som hadde stemmerett, kvinnene var holdt utenfor og stemmerettsalderen var relativt høy. Allmenn stemmerett for kvinner ble innført i Norge i 1913, i Danmark i 1915 og i Sverige i 1921 (Finland i 1906). I dag har alle som er fylt 18 år og som ikke er blitt fratatt sine statsborgerlige rettigheter stemmerett. Valgperiodenes lengde har variert, men er nå fire år i alle de nevnte land. I Norge kan man ikke oppløse Stortinget og skrive ut nyvalg mellom to ordinære valg. I Sverige kan regjeringen oppløse Riksdagen og skrive ut nyvalg (extraval) under visse betingelser, men dette har til

nå bare skjedd én gang (i 1958). I Danmark kan derimot regjeringen når som helst oppløse Folketinget og skrive ut nyvalg, noe den har gjort relativt ofte.

Politiske partier spiller en sentral rolle i forbindelse med valg, ikke minst fordi partiene til dels har monopol på nominasjon av kandidater til valglistene. Velgernes mulighet til å påvirke personvalget er størst i Danmark og minst i Norge. Sverige inntar en mellomposisjon ved at man har forsøkt ordninger med utvidet adgang til å påvirke personvalget. Ved oppstillingen av valglistene forsøker imidlertid partiene å balansere ulike hensyn slik at de valgte representanter best mulig avspeiler velgerne når det gjelder fordelingen på kjønn, alder og sosial bakgrunn. Likevel utgjør de folkevalgte langt fra noe sosialt gjennomsnitt. Derimot er balansen mellom kvinner og menn blitt betydelig jevnere i løpet av de siste årene. Sammenlignet med parlamenter i andre land ligger kvinneandelen i de nordiske parlamenter i verdenstoppen. Valgforskningen har vist at velgerne i dag i mindre grad enn før følger etablerte gruppeloyaliteter når de velger parti, og de skifter også i større grad parti. Valgkampene spiller derfor en avgjørende rolle for valgfallet

Denne artikkelen er skrevet av Bernt Aardal og finnes under oppslagsordet "Valg" i Øyvind Østerud, Kjell Goldmann og Mogens N. Pedersen (red.): *Statsvitenskapelig leksikon*, Oslo: Universitetsforlaget, 1997) og i Østerud, Øyvind (red.). (2007). *Statsvitenskapelig Leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.